

PORTE AKADEMİK

Sayı: 6 / Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi

Porte Akademik
Toplumsal Cinsiyet

/

Porte Akademik
Gender

PORTE AKADEMİK

Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi/
Journal of Music and Dance Studies

Bahar/Spring 2013, Sayı/Volume : 6

Toplumsal Cinsiyet / Gender

Uluslararası Hakemli Süreli Yayın/
International Periodical

İTÜ TMDK Adına Sahibi/Registered

Adnan Koç

Genel Yayın Yönetmeni/ Executive Director

Şehvar Beşiroğlu

Yayın Yönetmenleri/Editorial Directors

Şehvar Beşiroğlu

E. Şirin Özgün

Burcu Yıldız

Yayın Koordinatörü/Coordinator

E. Şirin Özgün

Burcu Yıldız

Teknik Yönetmen/Technique Director

Burcu Yıldız

Editörler/Editors

Merve Eken Küçükaksoy

Belma Kurtişoğlu

E. Şirin Özgün

Gözde Çolakoğlu Sarı

Z. Gonca Girgin Tohumcu

Burcu Yıldız

Yayın Kurulu / Editorial Board

Şehvar Beşiroğlu

Münir Nurettin Beken

Nilgün Doğrusöz

Walter Feldman

Songül Karahasanoğlu

Can Karadoğan

Nermin Kaygusuz

Adnan Koç

Belma Kurtişoğlu

Firat Kutluk

Claire Levy

Irene Markoff

Serpil Murtezaoğlu

Nihal Ötken

Erol Parlak

Helen Rees

Gözde Çolakoğlu Sarı

Martin Stokes

Nail Yavuzoğlu

Hakem Kurulu/Referees

Şehvar Beşiroğlu

Selen Gülün

Songül Karahasanoğlu

Çağlayan Kovanlıkaya

Berna Kurt

Belma Kurtişoğlu

Robert Reigle

Gözde Çolakoğlu Sarı

Z. Gonca Girgin Tohumcu

Özlem Doğuş Varlı

Yazışma Adresi / Contact

İTÜ TMDK

İdari Bina, Maçka Kampüsü, 34657

Phone nm: +90 212 248 90 87/119

Fax: +90 212 240 27 50

e-mail: porteakademik@gmail.com

Kapak ve İç Tasarım/Cover and Graphic Design
Cenkler Matbaa

Baskı/Print

Cenkler Matbaa

www.cenkler.com

ISSN: 2146-2453

**PORTE AKADEMİK
TOPLUMSAL CİNSİYET**

/

**PORTE AKADEMİK
GENDER**

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ÖNSÖZ	7
Ş. Şehvar Beşiroğlu, E. Şirin Özgün, Burcu Yıldız	
<i>1980'lerin Erkek Egemen Müziği: Taverna</i>	10
Ahmed Tohumcu	
<i>Nijinsky Koreografileri:</i>	
<i>Dans Sahnesinde Müphem Cinsiyet Roller</i>	22
Berna Kurt	
<i>Müzik Araştırmalarında Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarına</i>	
<i>Türkiye Bağlamında Genel Bir Bakış</i>	30
Burcu Yıldız	
<i>Kadın Dengbéljer: 'Van Kadın Sanatçılar Dayanışma ve</i>	
<i>Yardımlaşma Derneği Örneği'</i>	45
Selda Öztürk	
<i>Avrupa Müzik Çalışmalarında Kadın</i>	54
Şeyma Ersoy Çak, Ş.Şehvar Beşiroğlu	
<i>Son Bakışta Aşk: Nil Karaibrahimgil ve "Bu Mudur?"</i>	61
Şirin Özgün	
<i>Nil Karaibrahimgil'in Müziği Üzerinden Özgür Kadın İmaji</i>	72
Tuğba Aydın Öztürk	
<i>A Study Of Women's Vocal Songs in Shiraz, Iran</i>	81
Yalda Yazdani	
<i>Türkiye'de Caz Müziğinde Kadın:</i>	
<i>Çalgı İcracılığına Toplumsal Cinsiyet Merkezli Yaklaşımlar</i>	86
Yaprak Melike Uyar	
<i>Türk Sinemasında Erkek Kadınlar: Şoför Nebahat</i>	98
Z. Gonca Girgin Tohumcu	

Çeviri Metin / Translated Text

- Bir Erkek Oyunu Mu? Toplumsal Cinsiyetlerin Karıştığı Şarkı ve Korsika'da Müzik Etkinliklerinin Değişen Dinamikleri* 108
Caroline Bithell
Çeviren: Belma Kurtişoğlu
- Rebetikanın Kadın Dervişleri ve Diğer Şüpheli Hanımları* 133
Gail Holst-Warhaft
Çeviren: E. Şirin Özgün
- O "Öteki Kadınlar": Prespa Kadınları Arasında Dans ve Kadınlık* 154
Jane C. Sugarman
Çeviren: Aysel Yıldırım
- Kosova'da Roman Müziği ve Kültüründe Kadın, Erkek ve Ötesi* 178
Svanibor Pettan
Çeviren: Burcu Yıldız
- Bir İktidar Stratejisi Olarak Şiir: Rifli Berberi Kadınların Durumu* 193
Terri Brint Joseph
Çeviren: E. Şirin Özgün

İnceleme - Eleştiri Yazıları / Reviews

- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Müzisyenler: Taş Plak Geleneğinde Lale ve Nerki Hanımlar Cd'si* 208
Gözde Çolakoğlu Sarı

ÖNSÖZ

*Ş. Şehvar Beşiroğlu,
E. Şirin Özgün, Burcu Yıldız*

Müzik araştırmalarında toplumsal cinsiyet incelemeleri farklı bir çok disiplinle kesişen, çoklu kuramsal analizlere ihtiyaç duyan, ve toplumsal yaşama doğrudan müdahale etme kanallarına sahip bir alandır. 19. yy.'da ortaya çıkan feminist hareket, 20. yy.'da dünyanın farklı bölgelerinde farklı zaman dilimlerinde ivme kazanmıştır. Toplumsal yapıları cinsiyetlerarası hiyerarşileri temel alarak çözümlen bu hareket, kuramsal olarak çeşitli akademik disiplinler tarafından beslenmiştir. Bu noktada antropoloji disiplini ve feminist hareketin ilişkisi birbirlerini eylem ve kuram yönünden karşılıklı olarak zenginleştirmeleri açısından belirleyicidir. Öte yandan antropolojideki bu feminist/toplumsal cinsiyeti merkeze alan yaklaşımlar, antropolojiyi temel dayanaklarından biri olarak kabul eden etnomüzikoloji alanını da derinden etkilemiştir.

Etnomüzikolojinin odak noktası genel bir kavram olarak 'müzik'e ve dünyanın çeşitli yerlerindeki farklı müziklere dair kavramsallaştırmalardır. Bu yaklaşım, müzikleri kültürler tarafından biçimlendirilen, aynı zamanda da o kültürleri dönüştüren sembolik unsurlar olarak ele alır. Müziği kültür olarak ele alan araştırmalar topluma ve toplumun dinamiklerine dair derinlikli bir kavrayış geliştirmeyi gerektirir. Bu kavrayış ancak toplum ve kültürle ilgili yapısal-sembolik çalışmalar yapan sosyoloji, antropoloji, kültürel çalışmalar gibi diğer disiplinlerin kuram ve yöntemlerini de içselleştirerek, disiplinlerarası bir yaklaşımla geliştirilebilmektedir.

Günümüzde müzik ve toplumsal cinsiyet alanlarının kesişiminde çalışmalar yapan etnomüzikologların müziği yerleşik toplumsal yapıların ve cinsiyete dair düzenlemelerin bir yansıması ve bir belirleyeni olarak ele almaları gerektiği kabul görmektedir. Bu araştırmalar yoluyla bu yerleşik yapıların nasıl dönüştürülebileceğinin ipuçları da bulunabilecektir. Feminist hareket 19. yy.'da kadınların kamusal alandaki varlıklarının tanınması talepleriyle yola çıkmış; 1970'lerde 'özel olan politiktir' şiarıyla en kişisel kabul edilen inanış ve kimlik oluşumlarının toplumsal olarak şekillendiğini ve mutlak olmadıklarını tartışmış; 2000'lere gelindiğinde ise çerçevesini kimlik inşasına dair çalışmalar, erkeklik incelemeleri, queer çalışmaları ve performans kuramlarını da içerecek şekilde genişletmiştir. Tartışmalardaki bu değişim sosyal bilimler alanındaki ve dolayısıyla etnomüzikoloji alanındaki değişimlerle de paralel olarak sürdürülmüştür.

Porte Akademik'in bu sayısında etnomüzikolojiyle ilişkili disiplinlerarası çalışmalarda toplumsal cinsiyet odaklı çalışmalara yer verilmiştir. Ahmed Tohumcu, "1980'lerin Erkek Egemen Müziği: Taverna" başlıklı makalesinde 1980'li yıllarda Türkiye'de popüler müzik alanında gelişen 'taverna' müziği ve 'taverna müzisyenliği'nin erkek egemen yapısını incelemektedir. Berna Kurt tarafından yazılmış olan "Nijinsky Koreografileri: Dans Sahnesinde Müphem Cinsiyet Roller" isimli makalede ise Vaslav Nijinsky'nin sahnelediği ve/ya danslarıyla katkıda bulunduğu koreografiler ekseninde dans sahnesine yansıyan farklı, çoğul, değişken ve müphem cinsiyet kimlikleri 'toplumsal cinsiyet' ve 'performativite' kavramları üzerinden değerlendirilmektedir. Türkiye'de müzikoloji ve etnomüzikoloji disiplinleri ekseninde çalışılmış olan toplumsal cinsiyet konulu araştırmaları ele

alan Burcu Yıldız, “Müzik Araştırmalarında Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımlarına Türkiye Bağlamında Genel Bir Bakış” isimli makalesinde, toplumsal cinsiyet çalışmalarında gözlemlenen paradigma-tik dönüşümlerin Türkiye’de yürütülen araştırmalara ne tür yansımaları olduğunu incelemektedir. Selda Öztürk, Kürtlerin sözlü kültürünün temeli olan dengbêjlik geleneğinde kadınların var oluş biçimlerini ele aldığı “Kadın Dengbêjler: ‘Van Kadın Sanatçılar Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Örneği’” başlıklı makalesinde kadın dengbêjlerin deneyimlerini aktarmaktadır.

Bu sayıda yer alan iki makale, son yıllarda Türkiye’de popüler müzik alanında şarkı sözleri, video klipleri ve genel olarak kadın şarkıcı imajı ile dikkatleri üzerine çeken Nil Karaibrahimgil üzerine yazılmıştır. E. Şirin Özgün, Nil Karaibrahimgil’in popüler müzik alanında sergilediği kimlik performansı ve bununla ilişkili söylemlerini ele aldığı “Son Bakışta Aşk: Nil Karaibrahimgil ve “Bu Mudur?” başlıklı makalesinde, Karaibrahimgil’in “Bu Mudur?” müzik videosunda görülen toplumsal cinsiyet kimliklerini ve modern zamanlarda aşk söylemini tartışmaktadır. “Nil Karaibrahimgil’in Müziği Üzerinden Özgür Kadın İmajı” isimli makalesiyle Tuğba Aydın Öztürk ise Karaibrahimgil’in reklam filmlerinde ve albümlerinde çizdiği özgür kadın imajını incelemektedir.

Yalda Yazdani, “A Study of Women’s Vocal Songs in Shiraz, Iran” başlıklı makalesinde İran’da, Şirazlı kadınların düğünlerde ve benzeri kutlamalarda seslendirdikleri Vasunak icralarının analizlerine yer vermektedir. “Türkiye’de Caz Müziğinde Kadın: Çalgı İcracılığına Toplumsal Cinsiyet Merkezli Yaklaşımlar” isimli makalede Yaprak Melike Uyar, erkek egemen caz müziği ortamlarında kadın icracıların konumları ve karşılaştıkları zorlukları; ve bunun yanında çalgılara yüklenen erilik ve dişilik anlamlarını tartışmaktadır. Son olarak Z. Gonca Girgin Tohumcu, “Türk Sinemasında Erkek Kadınlar: Şoför Nebahat” makalesinde 1959-1976 yılları arasında Türkiye’de çekilen filmlerde bir furya halini alan ‘erkek kadın’ imgesini, Şoför Nebahat filmleri özelinde aktarmaktadır.

Bu sayıda yer alan çeviri metinler ise Tullia Magrini’nin editörlüğünü yaptığı Music and Gender: Perspectives from the Mediterranean (2003) isimli kitapta yer alan makalelerden seçilmiştir. Bu metinler genel olarak farklı toplumlarda kadınlık ve erkeklik rolleriyle dans ve müzik ilişkisine, ve özellikle de toplumsal cinsiyet rollerinin ve kimliklerin esnetildiği ve dönüştüğü durumlara odaklanmışlardır. Caroline Bithell, “Bir Erkek Oyunu mu? Toplumsal Cinsiyetlerin Karıştığı Şarkı ve Korsika’da Müzik Etkinliklerinin Değişen Dinamikleri ” isimli makalesinde öncelikle Korsika’daki ağıt yakma paratıklarına odaklanmaktadır. Yazar buradan hareketle, Korsika’da erkeklere özgü- erkek dayanışmasını simgeleyen- bir gelenek olan polifonik şarkı söylemenin, 1970’lerde ve 1980’lerde halk müziklerinin yükselişi ile birlikte nasıl milliyetçilikle yan yana geldiğini; sonrasında kadınların bu alana girişini; ve polifonik kadın korolarının ‘world music’ piyasasına girerek geleneğin toplumsal cinsiyet kimlikleriyle belirlenen karakterini nasıl dönüştürdüklerini aktarır. Gail Holst-Warhaft “Rebetikanın Kadın Dervişleri ve Diğer Şüpheli Hanımları” isimli makalesinde geleneksel bir Yunan dans-müzik türü olan rebetikanın erkeklere özgü ortamlarına odaklanır. Bu erkek alanına giren kadınların bir yandan eril davranış modellerini benimserken, diğer yandan toplumsal kurallara meydan okuduklarını aktarır. Bu kadınlar genellikle cüretkar fakat onaylanmayan karakterler olarak şarkılara konu olur. Diğer yandan bu alanda ‘özne’ olabilen kadın sayısı sınırlıdır. Yazar, bu alanda öne çıkmış sayılı kadın sanatçılardan Sotiria Bellou’nun yaşamını, politik ve

toplumsal cinsiyet tercihlerini aktarırken; cinsiyet rolleri ve politik duruşların birbirinden bağımsız olmadığını tartışır.

Jane C. Sugarman ise “O ‘Öteki Kadınlar’: Prespa Kadınları Arasında Dans ve Kadınlık” isimli makalesinde Prespa’daki kadınların ve erkeklerin müzikal davranışlarını karşılaştırır. Köylerde kadınlar ve erkekler geleneklerin izin verdiği sınırlar içinde dans ederler. Yazar diğer yandan bu dans üsluplarını kasaba ve şehir gibi daha büyük yerleşimlerdeki solo dans pratikleriyle karşılaştırır ve bu dans üslupları arasındaki farkların toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşümün bir göstergesi olduğunu tartışır. Yine toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşüme ve bu rollerin akışkanlığına odaklanan Svanibor Pettan, “Kosova’da Roman Müziği ve Kültüründe Kadın, Erkek ve Ötesi” isimli makalesinde Kosova’da 1990’ların Balkan savaşlarından önceki müzik pratiklerini uzun yıllara yayılan alan araştırmasından yola çıkarak aktarmaktadır. Pettan, savaşlarla birlikte yok olmaya yüz tutan bu pratiklerin etnisite ve toplumsal cinsiyet temelinde şekillendiğini tartışmaktadır. Özellikle söz konusu Romanlar olduğunda bu sınırlar daha net ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan yazar, bu sınırların muğlaklaştığı ve alternatif toplumsal cinsiyet kimliklerinin meşruluk kazandığı bir örnek olarak ‘yeminli bakireleri’ inceler. Bu kadınlar müzikal ve toplumsal cinsiyet performanslarıyla kadınlık-erkeklik ikiliğini kırar ve eril-dişil müzikal alan ayrımını muğlaklaştırırlar. Son olarak Terri Brinth Joseph’in “Bir İktidar Stratejisi Olarak Şiir: Rifli Berberi Kadınların Durumu” isimli makalesi Fas’taki Berberi kadınların müziği bir kamusal ifade aracı olarak kullandıklarını anlatmaktadır. Yazarın 1960’larda yürüttüğü bir etnografik çalışmaya dayanan bu makale, şarkıların kadınlara çizilen toplumsal sınırları esnetmede stratejik olarak nasıl kullanıldığını tartışır. Kadınlar kendi yazdıkları şarkıları düğünlerde kamusal olarak icra ederken kamusal bir görünürlük kazanır, fikirlerini hiç olmadıkları kadar özgürce ifade edebilirler: bu yolla kadınlar kendi hayatlarına dair söz sahibi olabilmektedirler.

Toplumsal cinsiyet sayısının İnceleme-Eleştiri yazıları bölümünde ise Gözde Çolakoğlu Sarı’nın kaleme aldığı “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Müzisyenler: Taş Plak Geleneğinde Lale ve Nerkis Hanımlar Cd’si” başlıklı inceleme yazısına yer vermekteyiz.

Dergimizin bu sayısında, genel olarak sosyal bilim alanını, ve dolayısıyla müzikoloji ve etnomüzikolojinin disipliner kimliğini dönüştürüp geliştiren “toplumsal cinsiyet” temasını ele alarak, bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmayı hedefledik. Toplumsal cinsiyet ve sanat konularında Türkiye’de yürütülen araştırmaların çoğalmasını, gelişmesini ve çeşitlenmesini diliyoruz.